2.11 Rennäringens intressen

Nedan ges en preliminär/allmän redovisning av rennäringen i utredningsområdet. För några av samebyarna finns en renbruksplan upprättad, denna ger en mer detaljerad bild av hur olika områden nyttjas. Avsikten är att slutversionen av denna rapport skall ge en bild av rennäringens utbredning och omfattning i området med avseende på bl a :

- Områden som är av riksintresse för rennäringen.
- Områden som ej omfattas av riskintresse men av andra orsaker är att bedöma som mindre lämplig för vindkraft.
- Områden som är mindre känsliga för etablering av vindkraft.

Rennäringen är en arealkrävande uråldrig näring i Sverige och Norrbotten som omfattar ca 1/3 av Sveriges yta. Den betraktas av tradition som en basnäring även om den inte har en omfattning som kan jämföras med t ex de stora basnäringarna jord- och skogsbruk.

Årscykel

Under olika tider av året nyttjar samebyn olika delar av landskapet för sin renskötsel. Renskötseláret kan beskrivas utifrån de åtta årstiderna som finns i det samiska språket.

Vårvintern (mars-april)

I mars-april månad sker flyttning från vinterbetesområdet till vår- och kalvningslandet i fjällregionen. Skogssamerna flyttar till skogslandet. Tidpunkten för flyttningen varierar beroende på snö- och betesförhållanden. Flyttning kan ske både till fots (med snöskoter) och med hjälp av lastbilar. Perioden innan flyttning nyttjas till att samla renarna vilket sker både med hjälp av skoter och helikopter.

Våren (april-maj)

Under maj månad föder vajorna sina kalvar. Normalt får vajan en kalv vilken hon föder i samma område år efter år. Kalvningstiden är mycket känslig ur störningssynpunkt eftersom vajan lätt kan lämna sin nyfödda kalv om det är för mycket störningar.

Försommaren (juni)

Försommaren är en lugnare period för både renskötaren och renen. Renen får beta i lugn och ro fram till den tid då mygg och insekter infinner sig. Ett bra försommarbete innebär att de vuxna renarna snabbt kan återhämta vad de tappat i vikt under vintern.

Sommaren (juni-juli)

Nu drar renarna upp mot högfjället eller ut på vidder där värmen och insekterna är mindre besvärande. Renarna är speciellt känsliga för kormflugor och svalgbromsar. Det är två insekter vars larver har renen som värddjur. I slutet av juni börjar renskötarna samla ihop renarna till kalvmärkning. Det är en hektiskt tid för renskötaren som under flera sommarveckor får vända på dygnet eftersom kalvmärkningarna i huvudsak sker på kvällen och natten då det är som svalast.

Arbetet med samlingar kan ta flera dagar beroende på väder och vind. Renarna är oftast spridda över stora områden och samlas ihop med hjälp av helikoptrar och motorcyklar men också till fots. Samebyarna har flera kalvmärkningshagar på olika platser som används vid olika tidpunkter beroende på varifrån renarna samlas.

Förhösten (augusti)

Renarna betar i björkskogen och på myrarna. De har fortfarande god tillgång till grönbete och äter löv, gräs och örter. Renen är också mycket förtjust i svamp som är rik på protein och fosfor.

Perioden från slutet på juli och framåt är en viktig uppbyggnadsperiod. Renarna bygger nu upp muskelmassan och det fettlager som är viktigt för att den ska överleva vintern. Det är viktigt att renarna får betesro under den här tillväxtperioden eftersom den är helt avgörande för renens möjlighet att överleva en kärv och hård vinter.

Hösten (september-oktober)

Renarna finns nu i huvudsak i lågfjällregionen. Med frostnätterna under sensommaren försämras näringshalten i betet. Renen gräver upp underjordiska delar från vattenklöver och andra örtväxter. I oktober påverkar den första snön renarnas val av betesväxter och de betar främst olika marklavar.

I senare delen av september är sarvslakten avslutad.

Förvinter (november-december)

Den här perioden börjar när frosten och snön kommit för att stanna. Renarna söker sig nu till betesmarker med kvarvarande grönska, gräsrika skogsområden och myrar. Detta bete utnyttjas så länge snötäcket är under 30 cm och innan den starka vinterkylan sätter in. Renarna övergår sedan gradvis till lavbete. Nu börjar renarnas vandring mot vinterbeteslandet. Under förvintern samlas renarna för skiljning till vintergrupper och för slakt. Huvuddelen av höstslakten sker i november - december. Kalvarna väger då mellan 30 - 50 kg, även vajorna når sin högsta vikt i november.

Efter slakten består ”vinterrenhjorden” till uppemot 75 % hondjur. Nu är det också dags att dela upp renarna i vinterbetesgrupper. Byns renar samlas i en skiljningshage. Där skiljer varje familjegrupp ut sina renar och drar dem till sin särskilda hage. De flyttar sen med sina renar till respektive vinterbetesområde.

Vintern (december-mars)

Renarna har nu delats upp i mindre vintergrupper som hålls åtskilda och flyttar mellan olika betesmarker under vintern. Nere på vinterlandet betar de olika vintergrupperna främst i barrskogsområdet men även i kustområdet och på öar ute till havs. Betet består till största delen av olika lavar och bärris. Renen är väl anpassad till arktiskt klimat. Vinterpälsen är tät och består av bottenull och långa luftfyllda täckhår. Renen kan spara både vatten och energi när det är kallt.

Tillgången på vinterbete beror inte bara på arealens storlek och lavförekomst utan i första hand på betets tillgänglighet. Vinterbetet är en flaskhals för rennäringen. De stora problemen är nedisning av betesmarkerna eller hård skare. Snöförhållandena försämras på grund av stora kalhyggen med ogynnsam snökonsistens och förstört och skadat lavtäcke.

Bristen på hänglavar gör att näringsbristen för renen kan bli akut när markbetet blir oåtkomligt. I sådana situationer sätter renägarna in stödutfodring eller i sämsta fall helutfodring för att förhindra en omfattande rendöd. Vinterbetsmarkerna är oftast inte sammanhängande, utan sönderstyckade genom diverse ingrepp som kalhyggen, vägar, järnvägar, flygfält, militäranläggningar samhällsbyggen m m. Vintergrupperna måste därför flytta mellan olika betesmarker. Renskötarens jobb under vintern är att kantbevaka renhjorden och skydda den från rovdjur.

Figur 2.11:1 Vid vindkraftplanering är det viktigt att lokalisering sker med hänsyn till rennäringen och i samråd med samebyarna.

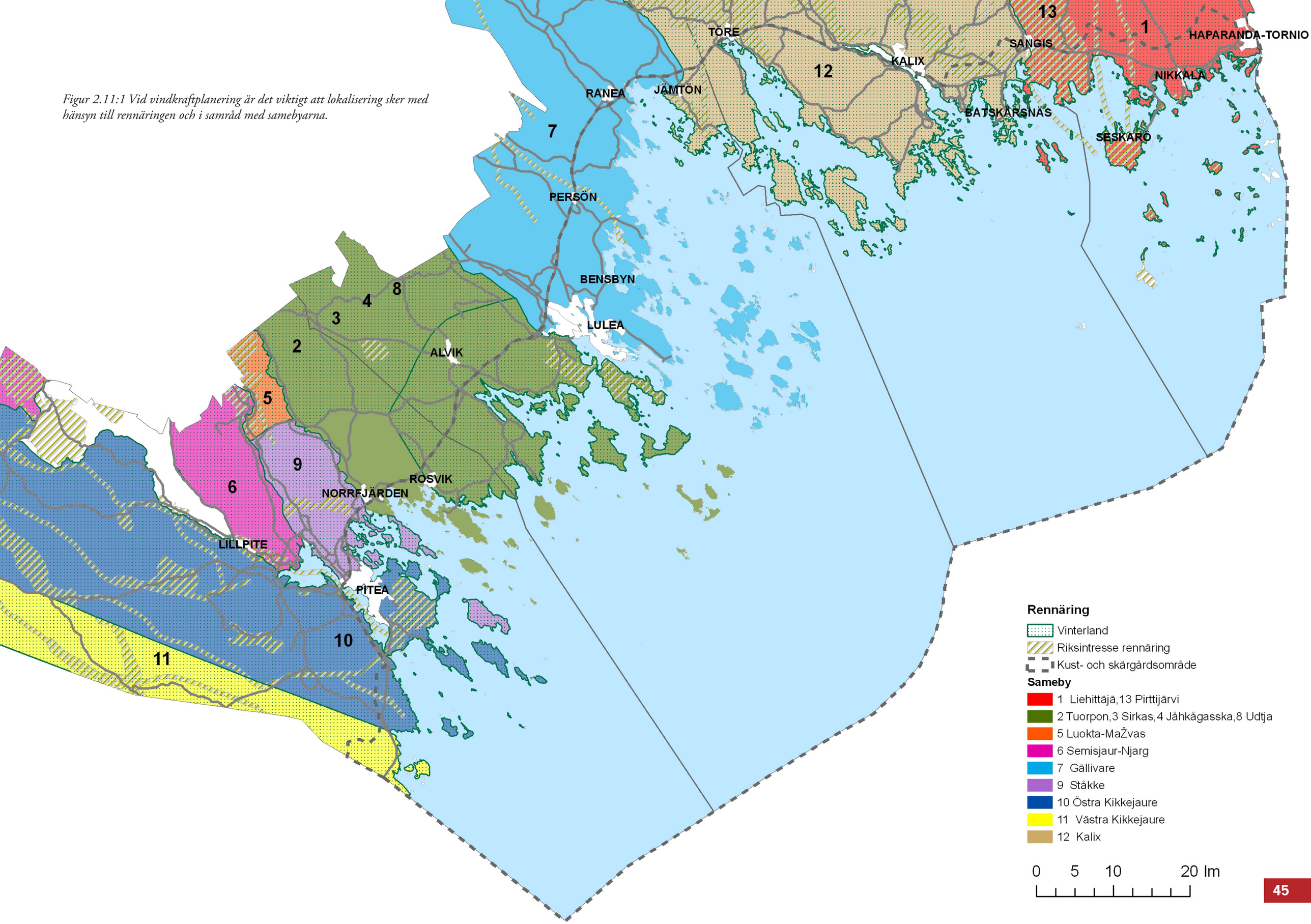

Tänkbara konsekvenser för rennäringen

Kunskapsunderlaget om vindkraftens konsekvenser för rennäringen är för närvarande begränsad. Dels har samebyarna i dagsläget inte någon större erfarenhet av vindkraftutbyggnad i stor skala, dels är kunskapsunderlaget från forskning angående dess konsekvenser för rennäringen fortfarande i ett uppbyggnadsskede.

Etablering av vindkraft i utredningsområdet kan dock antagas ge negativa konsekvenser för rennäringen. Vindkraft innebär ofta utökade vägsystem och nya förhållanden med ständigt vinterplogande vägar. Detta kan innebära svårigheter att hålla renarna samlade vid bete inom området. Det finns således risk för att renarna kan spridas ut med tillkommande vägar vilket innebär merarbete vid övervakning och samling av renarna. Nyttjande av helikopter vid samling och flyttning kan också försvåras då vindkraftverken innebär en säkerhetsrisk för flygning.

Hur renen förväntas bete sig i vindkraftparker är idag oklart. Det är således svårt att säga om man till följd av vindkraftverk (parker) kommer att få s k undvikelseeffekter, d v s. att renen helt överger vissa betesområden. Om så är fallet får det negativa konsekvenser dels i form av förlorat bete på redan ofta trånga marker, och dels i form av risker för sammanblandning med andra vinterbetande grupper i nära anslutning. Vid ett sådant scenario tillkommer även merarbete vid bevakning och skiljning.

Inom utredningsområdet bedriver 10 st samebyar renskötselverksamhet, dessa är räknat från norr, Liehittäjä, Kalix, Gällivare Skogs, Tourpon, Sirka, Jåhkågasska, Udtja, Ståkke, Västra Kikkejaure och Östra Kikkejaure. I det aktuella utredningsområdet, vilket är nedan odlingsgränsen, har samtliga samebyar delar av sina vinterbetesmarker i vilka renskötsel får bedrivas från den 1 oktober till 30 april.

Riksintressen

Både ovan och nedan odlingsgränsen har man områden som är av riksintresse för renskötseln. Jfr 3 kap 5§ MB:

”Mark- och vattenområden som har betydelse för rennäringen… … skall så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra rennäringens bedrivande. Områden som är av riksintresse för rennäringen… … skall skyddas mot åtgärder enligt första stycket.”

Områden som har status som riksintresse kan bl a vara:

- Flyttvägar
- Rastbeten
- Samlingsplatser
- Svåra passager
- Speciella betesområden (t ex i vinterbeteslandet)
- Kalvningsområden
- Områden kring anläggningar (slakt-, kalvmärknings- och skiljningshagar)

Inledningsvis har flertalet av de aktuella samebyarna angivit att de områden som idag är utpekade riksintresseområden för renskötsel är direkt olämpliga för etablering av vindkraft. Dessa områden är främst kustområden med havslinje, flyttleder som ansluter i dessa områden, samt vissa öar i skärgården som används för stadigvarande vinterbete. Under vissa delar av vintern nyttjas isen i skärgården för flyttning varför etablering vid sådana områden kan ge negativa effekter.

Vidare har angivits att den barriär som E4 idag utgör är ett problem vid flyttning och ytterligare vägar till anläggningar i anslutning till E4 skulle skapa ytterligare barriärer som kan vara hinder vid flyttning.